

Kacaankii Warshadah

Adobe Stock / keylab007

Sannadadii 1700 Waxa yurub ku noolaa farsamo yaqaano badan oo dunnta iyo dharka sameeya. Waqtii kadib waxa la sameeyey mashiinno si dhaqsa ah wax u soo saara. Mashiinumiyediyada horumarin ayaa lagu sameeyay. Waa bilowgii kacaanka warshadaha. Waxuuna ka bilaabamay waddanka Ingiriiska.

Waayo uu kacaanka warshaduhu uga bilaabmay wadanka Ingiriiska?

In kastoo Ingiriisku ka dad tiro yaraa wadamada kale ee yurub, hadana sobobo dhowr ah ayaa keenay in kacaanka warshaduhu ka bilaabmo halkan. kacaankii beeraha, awoodda badda, dhuxusha iyo siyaasad xor ah ayaa ka mid ahaa sobobaha. Waddanka ingiriiska waxa ku noolaa beeraley fara badan. Dadka tujaarta ah ayaa iska lahaa dhul badan, halka ay beeralayda yari ay lahaayeen beero yar yar. Kacaankii beeraha ayaa keenay in tujaartu dhul farabadan helaan, beeralaydii yaryaraydna ay magaalooyinka u soo guuraan. Tani waxay keentay in beeraleydii helaan dakhli badan, waxanay isticmaaleen lacag badan oo ay ku gataan alaab. Taasi waxay keentay macaash badan iyo dhaqaale. Bilowgii 1800

Ingiriiski waxa uu ahaa dalka ugu awoodda badan adduunka xagga badda. Awoodda badda ee ingiriisku waxay sugtay safaradii ganacsi iyo gumaysi. Ganacsiga ingiriisku waxa uu u sugay boqotooyada dhaqaalaha warshadaha culus. Xaaba la,aanta ka jirtay ingiriiska ayaa keentay inuu raadiyo kulayliyayaal kale. Si fudud ayuu wuxu uga helay dhulka hoostiisa lakabka ugu soo sareeya dhuxul-dhagax. Ka dib markii baahidii loo qabay dhuxul dhagaxu badatay, waxa hoos loo sii qoday dhulka godadkii. Jawi siyaasadeed oo wanaagsan oo soo dhawaynaya fikradaha cusub ayaa ka jiray waddanka ingiriiska. Xiriirka wanaagsan ee xorriyadda hadalka ee ingiriiska ka jirtay ila 1688 dii, ayaa waxay keentay in talaabo aqooneed iyo mid fikir hore loogu qaado. Ingiriisku waxa kale oo uu lahaa dawlad deggen oo inta badan bulshadu xukumaysay iyada oo baarlamaanka soo dhex maraysa. Arimahaas oo dhan ayaa waxay sal adag u noqdeen hal abuur tiknoolajiyadda iyo warshadaynta. Ka dib mashiinaddii waxa la iskugu keenay warshadaha, magaaloooyinka waaweynina way balaadheen. Bulshadii hore ee beeralayda ahayd waxa qasab ku noqotay bulsho warshadley ah. Dadku waxay heleen alaaboo cusub dad badan ayaana nolol fiican helay.

Mashiinaddii waxa la dhigay warshadaha

Furfuridda dunta iyo samaynta dharku waxa ay ahayd shaqo dumar. Qaar badan oo ka mida qoysaska beeralayda ahi waxay dakhli dheeraad ah ka heli jireen dun furfuridda iyo dhar samaynta ay guryahooda ku qaban jireen. Laakiin mashiinadan cusubi waxay u baahdeen xoog iyo muruq, ragii ayaana la wareegay shaqada inteeda badan. Warshadaha dunta waxa ka shaqaynayey boqolaal rag ah.

Mashiinadu waxay miiqueen oo toleen dhar tayadiisu fiicanyahay. Warshadaha ingiriisku waxay ka gadeen dhar aduunka oo dhan. Ingiriiska ganacsigan dakhli fiican ayaa kasoo galay. Magaalo warshadeedii weyneyd ee ugu horaysay waxay ahayd Manchester. Kacaankii warshaduhu waxa uu ka bilaabmay warshadaha dharka. Bulshada ingiriisku waa ay korodhay, dadka badankiisuna waxa uu u baahnaa dhar raqiis ah. Tani waxa ay abuurtay suuq. Badeecadaha cudbiga

ingiriisku waxa ay ka soo qaadan jireen dalalka ay gumaystaan. Qalabkii hore ee ay u isticmaalayeen in dharka lagu soo saaro ma uu ahayn mid wax ku ool ah, sidaa darteed alifayaasha Ingiriisku waxay soo saareen mashiino cusub oo dharka ah oo kordhiya wax soo saarka.

Soo saarka Birta iyo dhuxusha

Mashiinada cusub waxa laga sameeyey biraha, bulshaduna hadda waxay u baahnayd qaar badan oo nocan ah. Hadda waxa lahelay si cusub oo loo dhalaaliyo biraha. Nin goob shaqo lahaa oo magiciisa la oran jiray Abraham Darby ayaa wuxu tijaabiyyey dhuxul dhagax. Wuxuu qodaa haddi uu dhuxul dhagaxda u gadiyo ama ka dhigo coke(nooc kale oo dhuxul ah) in ay dhalaalin karto birta. Helitaankan ka dib waxa si weyn u kordhay wax soo saarkii biraha. Dhuxul-dhagaxa waxa laga qodayey dhulka hoostiisa, oo mar walba sii dheeraanaysay. Biyaha kor uga soo baxayey godadka la qoday waxa lagu nuugayey tuunbooyin ku shaqaynayey mashiin-uumiyeed. Shaqada godad qodistu waxay ahayd shaqo culus oo khatar ah, laakiin waqtii kadib waxa yimid mashiino ka cusub kuwii hore oo fududeeyey shaqadan.

Mishiin-uumiyeed

Mashiin-uumiyeedku waxa uu ahaa hal abuurkii hore u riixayey kacaankii warshadaha. Thomas Newcomen ayaa dhisay mashiin-umiyeedkii ugu horeeyey sanadkii 1712, waxaanu biyaha ka soo tuurayey godadka dhuxusha. Hase yeesh ee horumarka weyni waxa uu yimid sanadkii 1776 markii James Watt u uka dhisay mashiin-uumiyeed cusub god dhuxuleed dhexdii magaalada Birmingham..

Mashiinkiisani waa uu ka xoog badnaa kana wanaagsanaa kuwii hore. Waxa loo isticmaalayey kuwa dharsamaynta iyo bir soo saarkaba, waxa kale oo loo isticmaali karayey maraakiibta iyo tareenada. Waqtii cusub ayaa bilaabmayey- waqtigii warshadaha ayaa bilaabmay. Sanadkii 1851 waxa bandhig aduunka oo dhan ka soo

qayb galay lagu qabtay magaalada London. Halkaasoo bulshada aduunku soo bandhigeen alaabtooda.

Waxa la dhisay nidaam gaadiid

Warshadaha cusubi waxa ay u baahdeen nidaam gaadiid oo ka wanaagasan kii jiray. Waxa ay soo saareen alaabtooda ay tahay in dadka la gaarsiiyo iyaguna waxa ay u baahnaayeen badeecoojin kala duwan, Koonfurta iyo badhtamaha Ingiriiska waxa laga dhisay biyo mareeno fara badan. Injineer iskotish ah oo magaciisa la yiraa John McAdam ayaa wuxu helay si fiican oo loo dhisi karo jidad. Waxa uu u dhisay hab aanu roobku waxba u yeelin. Gaadiidka dhulku waxa uu noqday mid fudud. Gaadhi farasyo waaweyn ayaa qaadayey dadka iyo boosta, jidadka dhinacyadoodana waxa laga dhiisay boosteejooyin. Godadka gudahooda gaari farasyo ayaa soo qaadayey dhuxusha. Mashiinkii uu sameeyey Watts waxa la dulsaaray baabuu ku xiran tareen. Wax kastaa way sahlanaadeen waxaanay noqdeen wax ku ool. Sanadkii 1814 ninka magaciisa la yiraa George Stephenson ayaa wuxu sameeyey tareenuumiyeedkii ugu horeeyey. Shan sanno ka bacdi waxa uu dhisay Jidkii treeinka ee ugu horeeyey. Waxa uu isku xirayey magaaloo yinka Stockton iyo Darlington ee dalka Irland. Meelo badan ayaa waxa laga dhisay jidad tareen. Ka dib dadka dalka oo dhan ayaa waxay heleen alaab mashiin lagu sameeyey. Waxa kale oo suurta gashay in alaabta lagu dalbado taar. Dadku waxay wax u gadanayeen sidii hore si ka badan.

1712 Mashiin-uumiyeedkii ugu horeeyey ee Thomas Newcomen ayaa loo isticmaalay in uu biyha ka soo nuugo godadka dhuxusha laga qodayey

1764 Mashiinka dunta duuba <>, gacanta ayuu ku shaqaynayey

1768 Mashiinka dunta duuba ayaa lagu xiriirihey xoogga biyaha

1771 Warshadii u horaysay

1785 Mashiin-uumiyeedkii James Watts ayaa loo isticmaalay in la duubo dunta.

Su,aalo

1. Sidee alaabta loo samayn jiray wadanka ingiriiska intii aanay mashiinaddu iman?
2. Maxaa ku dhacay beeralaydii faqiirka ahayd markii tujaartu iibsatay beerahoodii?
3. Magacow laba halabuurood oo waqtigaa ah.
4. Ayaa sameeyey << mshiin-uumiyeedka>>
5. Waayo ay duubista duntu u noqotay shaqo rageed markii danbe?
6. Magaceed magaalo warshadeedii ugu horaysay ee ingiriiska?
7. Muxuu helay Abraham Darby?
8. Muxuu caan ku ahaa James Watts?

9. Maxaa lagu yaqaanay George Stephensen?
10. Wadadii tareenka ee ugu horaysay halkay martay?
11. Muxuu kacaankii warshaduhu uga bilaabmay Inqiriiska.

Shaqaalaha cusub

Beeraley badan, duubayaal iyo furfurayaal ayaa ka soo guuray tuuloooyinka una soo guuray magaaloooyinka si ay shaqo u helaan. Magaaloooyinka waxa ay ka heleen nolol ka duwan tii tuuloooyinka. Warshadlaydu waxa ay jeclaayeen in ay lacagta ugu badan helaan. Sidaa darteed waa in shaqaaluhu shaqeeyaa 14 ilaa 15 saacadood maalintii. mushaharku aad ayuu u yaraa. Qaar badani shaqooyin dheeraad ah ayey ka shaqaynayeen si ay u helaan lacag noloshooda ku filan, nasashana ma jirin inta la shaqaynayo maalintii. Fasax marka ay tahayna haba sheegin. Maalmaha shaqo oo dheer darteed dadku inta badan gudaha ayey ku

jireen. Warshadaha gudahuudu kulayl ayey ahaayeen, hawadan saxar gaas ayaa ka buuxay. Lama ogolayn in la furo daaqadaha, waxaanay keentay in shaqaale badan dhibaato neefsasho iyo sambabo xanuun ku yimaad. Wuxuu qof qof qaybtii hore ee 1800 kii. Sannadkii 1850 kala bar bulshada ingiriisku waxay degenayd magaalooinka. Guryahan cusub ee shaqaaluhu ma ay fiicnayn. Kuwa guryaha dhisa ayaa si ay lacag degdeg ah uga helaan shaqaalaha waxay u dhiseen guryo aan lahayn nal, hawo, biyo iyo bulaacado. Qoyska oo dhan waxa ay degenaayeen hal qol. Qaar badani waxa ay degenaayeen maqsinka ugu hooseeya guriga oo qabow ah, oo caaryo leh. Guryaha hortooda waxa ku daboolaa qaac madow oo ka soo baxayey warshadaha. Dadkii way jiradeen, qaar badanina waxay u dhinteen tiifoow, daacuun ama qaaxo.

Magaalooyinka Warshadaha lihi way weynaadeen

Shaqaalaha cusubi waxa ay u baahdeen meel ay degaan. Waxa ay ag dageen washadaha halkaasoo tiradii dadku si xowliya u korortay. Tirada dadka magaalada London waxay kor u kacday hal milyan oo qof qaybtii hore ee 1800 kii. Sannadkii 1850 kala bar bulshada ingiriisku waxay degenayd magaalooinka. Guryahan cusub ee shaqaaluhu ma ay fiicnayn. Kuwa guryaha dhisa ayaa si ay lacag degdeg ah uga helaan shaqaalaha waxay u dhiseen guryo aan lahayn nal, hawo, biyo iyo bulaacado. Qoyska oo dhan waxa ay degenaayeen hal qol. Qaar badani waxa ay degenaayeen maqsinka ugu hooseeya guriga oo qabow ah, oo caaryo leh. Guryaha hortooda waxa ku daboolaa qaac madow oo ka soo baxayey warshadaha. Dadkii way jiradeen, qaar badanina waxay u dhinteen tiifoow, daacuun ama qaaxo.

Dumarka iyo caruurta ayaa aad u dhibtooday

Dumarku aad ayey uga mushahar yaraayeen ragga, inkastoo ay sida ragga u shaqaynayeen. Ninka waxa loo arkayey in uu yaahay madaxii guriga uu markaa ka mushahar bato xaaska. Inkastoo ay jireen dumar badan oo kali ku ah carruurtu hadan mecno ma lahayn. Dumarka uurka lihi waxa ay shaqaynayeen ilaa uu ilmuu ka dhalanayo. Marka ay dhalaan laba usbuuc ayey guriga ilmaha la joogayeen mushahar la,an. Marka ay shaqada ku soo noqdaan ilmaha shaqada ayey u soo qaadanayeen ama qof u haya ayey u dhiibi jireen. Caruur ayaa warshadaha iyana ka shaqayn jiray. Caruurta waa ay u fududayd in ay mashiinada

qatarta ah hoos galaan. Caruurta waxa la siinayey mushahar aad u hooseeya. Caruurta ka shaqaysa godadka ayaa ugu darra. Laga bilaabo marka ay shan jirsadaan waxa ay dhuxusha saarayeen gaariyada aanay jiidayeen godadka meelaha aanay dadka waaweyni ageli karin. Haddii ay caajisaan ama daalaan waa la karbaashi jiray. waalidiin badan ayaa ilmahooda shaqada u ogolaa si ay qoyska dakhli u soo geliyaan. Waalidku wuu u baahnaa lacgtaa dheeraadka ah ee ay ilmuu soo shaqaynayaan.

Shaqaalihii wuu mudharaaday

Shaqaaluhu wuxu ku noolaa nolol adag. Lacag lama siin jirin marka ay jirran yihiin, wax xuquuqana ma ay lahayn. Maalinta inteeda badan waxay joogeen shaqada. Markii danbe qaar badan ayaa waxay bilaabeen in ay ka mudharaadaan noloshii xumayd ee ay ku noolaayeen. Gaar ahaan qaar badan ayaa waxay u arkayeen inn mushaharka la siiyo caruurta iyo dumarku uu aad u hooseeyo. Hadda shaqaaluhu waxay u baahdeen sharci ilaaliya. Wuxuu go,aan ku gaadheen in ilma ka yar sideed sanno aanu warshadaha ka shaqayn. iyo in caruurta u dhaxaysa sideed sanno ilaa sedex yo tobant sano ay waxbarsho garab socota shaqada ay helaaan. Sanadkii 1850 kii ayaa waxaa la go,aamiyey in dumarka iyo caruurtu aanay shaqayn karin wax ka badan 10,5 saacadood maalintii, raguna aanay shaqayn karin wax ka badan 12 saacadood.

Karl Marx wxax uu noqday faylosoofkii shaqaalaha

Shaqaalaha dalal kala duwan ayaa waxa haysatay dhibaato isku mid ah. Sidaa darteed waxay dareemayeen in ay si qaraabo u yihiin. Faylosoofkii Karl Marx waxa uu laha fikraddo ku saabsan xiriirkha shaqaalaha. Karl Marx wuxuu qabay in lacagta soo gasha warshadaha shaqaalaha oo dhami si isleeg u qaybsado. Wuxuu ugu yeeray tujaartii warshadaha lahayd qawlaystayaal, shaqaalihii faqiirkha ahaana danyar. Marx waxa uu qabay in shaqaalaha iyo warshadaha kuwalahi wada

leeyihii warshadaha iyo mashiinada. Markaa cidina cid ma duudsiyeyso. Marx wxu yiri <>

Su,aalo

1. Ayaa ka shaqaynayey warshadaha cusub?
2. Magacow magaalo ka mid ah dalka Ingiriiska oo bulshada ku nooli aad u korodahay?
3. Qeex sobobta sida ay ahayd nolosha dadka ka shaqaynayey warshaduha cusub.
4. Waayo ay u kala badnayd mushaharka ragga iyo dumarku in kastoo ay shaqo isku mida ah qabanayeen?
5. Muxuu Karl Marx caan ku ahaa? Raadi sawir uu leeyahay kuna dhaji buugaaga shaqada.